

Finnugor

Finnugor

Rokonság vagy hasonlóság?

ÁDÁM LÁSZLÓ

Budapest, 2020

ÁDÁM, L. (2020): *Finnugor*. Rokonság vagy hasonlóság? Budapest.

E munka – kizárva a haszonszerzés bármilyen fajtáját – változatlan formában szabadon terjeszthető.

This work, excluding any use generating profit, may be freely distributed as long as the content remains unchanged.

A tudomány a bizonyíthatóról szóló tanítás.

GERHARD DOERFER (1920–2003)

... az elméleteknek nem szabad a tapasztalati tényeknek ellentmondaniuk. Amilyen világosnak tűnik ez a követelmény, olyan bonyolult az alkalmazása. Ugyanis gyakran, sőt talán mindig ki lehet tartani egy bizonyos általános elméleti alap mellett, ha utólagos mesterséges feltételezésekkel lehetővé tesszük a tényekhez való illesztését.

ALBERT EINSTEIN (1879–1955)

Tartalom

ROKON-E A FINNUGOR ROKON ?	9
A nyelvrokonság ismérvei	9
Finnugritás	10
A velünk élő finnugrizmus	14
Következtetések	17
Rokonság vagy hasonlóság?	18
Összegzés	19
A HATALOM HAMIS NYELVE	19
Befolyásolhatatlan meggyőződés	20
A finnugrista, aki csak elméletének él	24
Az éretlen: a nagyszerűség látszata	25
A tekintélyelvű: a győztesek játszótere	26
Végző	27
Források	27

Rokon-e a finnugor rokon?

Rokona vagyok-e rokonomnak? Buta kérdésnek látszik, bizonyos helyzetekben azonban nagyon is helyénvaló. Például mert leküzdhetetlenül kíváncsi vagyok származásomra, rokonságomra.

Rokona vagyok, hiszen szemmel láthatóan hasonlítunk egymásra. Bár ő kevésbé megtermett, ízről ízre ugyanolyan mint én. A haja, szeme, arcvonásai stb. enyéme is lehetnének. És mindketten ugyanazon ősoktól származunk. Hivatalos igazolásunk is van erről. Felmutathatjuk, ha netán valaki kételkedne közös eredetünkben.

Ám mi lenne akkor, ha súlyos kétség merülne fel rokonságunkat illetően, és a megfelelő vizsgálatok igazolnák gyanúunkat? Tudniillik, hogy más-más ősoktól származunk. Természetesen nevezhetnénk egymást továbbra is rokonnak, ténylegesen azonban nem volnánk rokonok. Hivatkozhatnánk hasonlóságunkra, közös ismertetőjegyeinkre, hatósági igazolásunkra, származás kérdésében azonban ezek csakis addig bírnak több-kevesebb bizonyító erővel, amíg valaki, kétségbe vonván hitelüket, elő nem áll nagyobb erejű bizonyítékokkal. Esetünkben ilyen lehet a rokonságot megerősítő vagy kizáró DNS-vizsgálat eredménye.

Létezik nyelvünkben a *rokon* szónak megengedőbb értelme is, mely nem feltételez vérségi kapcsolatot: *közel álló, nagyon hasonló, szűkebb körhöz tartozó*, vagy egyszerűen csak *hasonlatos, hasonlószerű*. Házastársunk például származás tekintetében nem rokonunk, ám szokás szerint mégis rokonunknak tekintjük őt. A *rokonság* kifejezés tehát nem feltétlenül jelent közös eredetet.

Valahogy így van ez nyelvünk rokonságának kérdéseit illetően is.

A nyelvrokonság ismérvei

KERESZTES és CSÚCS (2006) a finnugor nyelvrokonság bizonyítékának három alappilléreiről beszél. (Rokonság alatt a szóban forgó nyelvek közös eredetét értik.)

„a) közös alapszókincs, amelynek tagjai szabályszerűen felelnek meg egymásnak;”

„b) a nyelvtani rendszer egyezései, nagyjából hasonló hangmegfelelések alapján;”

„c) közös tipológiai vonások” (Ómagyarul: a közös jellemvonások. A tipológia a jellegek tana; a jellegek meghatározása, leírása, rendszerezése.)

KLIMA (2018) – ő is a szóban forgó nyelvek közös eredetét minősíti rokonságnak – e kérdésről hasonlóképpen nyilatkozik.

„A nyelvek közötti rokonság akkor áll fenn, ha az egy csoportba sorolt nyelveknek van közös alapszókincsük, és a közös eredetűnek meghatározott szavak között jelentésbeli kapcsolat van, továbbá igazolható, szabályos fonetikai (hangtani) eltérések mutathatók ki.”

Finnugritás

Az alábbiakban áttekintjük és elemezzük – egyik ünnevelt nyelvészünk összefoglalóját felhasználva –, mire alapozzák finnugristáink, hogy anyanyelvünk a finnségi, ugor stb. nyelvek rokona.

„A történeti-összehasonlító nyelvtudomány művelői, így az uralisták is azzal számolnak, hogy a rokonként ismert nyelveknek volt egy közös ősök, az alapnyelv, amelynek beszélői egy hozzávetőlegesen meghatározható területen, az úgynevezett őshazában éltek. Ebből az alapnyelvből úgy alakulhattak ki a leánynyelvek (a mai rokon nyelvek), hogy a beszélők egyes csoportjai az évezredek folyamán elvándoroltak és/vagy más nyelvű csoportok benyomultak az őshaza területére (ezzel megszakítva a kapcsolatot az azonos nyelvű népesség egyes részei közt). Az egyes csoportok nyelvében bekövetkezett spontán vagy az esetleg idegen nyelvi hatások által elindított változások folytán idővel megszűnt a kölcsönös megértés lehetősége. E dezintegráció folyamatát időben és térben a családfamoddal jeleníthetjük meg. Az egyes nyelvekben és nyelvcsopordokban lezajlott változások alapján pedig fogalmat alkothatunk magunknak a közös előd, az alapnyelv hangtanának és nyelvtanának egyes elemeiről és az azok közti viszonyokról. Ezt a rekonstrukció módszerével érhetjük el. Rekonstruktdmaink szükségsszerűen mozaikszerűek és mindenkori ismeretanyagunk függvényei. Az ily módon megjelennített hipotetikus alapnyelv nem azonos a hajdan ténylegesen beszélt nyelvi rendszerrel, csak többé-kevésbé hasonlít rá; rekonstruktdmaink – egy metaforával élve – a hajdan beszélt alapnyelv csontvázát, kontúrjait hivottak felidézni.” (HONTI 2001.)

És most lássuk a fenti szövegfolyamot mondatokra bontva, ómagyarra lefordítva, kiegészítve azon részletekkel, melyeket az idézet szerzője vélhetően csak azért mellőzött, mert számára, és a kérdés iránt érdeklődők számára, magától értetődő alapigazságok. (Senki ne tulajdonítson a mondottaknak célzatosságot. Jelen tanulmány szerzője tiszteli felebarátait, még ha finnugristák is. Ám ez nem akadályozza őt az észszerű gondolkodásban.)

1) A történeti összehasonlító nyelvtudomány művelői, így az uralisták is feltételezik, hogy a mai, rokonnak tekintett nyelveknek volt egy közös elődük, az úgynevezett alapnyelv. Ennek feltételezett beszélői egy hozzávetőlegesen meghatározható feltételezett területen (helyét ki itt, ki ott jelöli ki), az úgynevezett őshazában éltek. (Rokonoknak azon nyelveket tekintjük – lásd még fentebb a három alappillért is –, melyeket, az alább részletezett módszer szerint, rokonoknak nyilvánítunk.)

2) E feltételezett alapnyelvből feltételezésünk szerint úgy alakulhattak ki a leánynyelvek (a mai, rokonnak tekintett nyelvek), hogy a feltételezett beszélők egyes csoportjai évezredek folyamán elvándoroltak és (vagy) más nyelvű csoportok benyomultak a feltételezett őshaza területére (ezzel megszakítva a kapcsolatot az azonos nyelvű népesség egyes részei közt).

3) Feltételezésünk szerint az egyes csoportok nyelvében bekövetkezett, külső ok nélküli vagy esetleg idegen nyelvi hatások által elindított változások folytán, idővel megszűnt a kölcsönös megértés lehetősége.

4) E feltételezett széttagolódás folyamatát időben és térben a nyelvi családfa ábrázolásával jeleníthetjük meg.

5) Az egyes (mai) nyelvekben s nyelvcsoportokban lezajlott, feltételezett változások alapján pedig fogalmat alkothatunk magunknak a közös előd, a feltételezett alapnyelv hangtanának és nyelvtanának egyes elemeiről és az azok közti viszonyokról.

Hogyan alkothatunk magunknak fogalmat a feltételezett alapnyelv hang- és nyelvtanának egyes elemeiről és az azok közötti viszonyokról? Nos, az egyes mai nyelvekben és nyelvcsoportokban (időközben) lezajlott, feltételezett változások alapján. Igen ám, de hogyan állapíthatjuk meg, milyen (feltételezett) változások zajlottak le a mai nyelvekben az elmúlt több ezer év folyamán? Olyképpen, hogy a mai nyelveket összevetjük a feltételezett alapnyelvvvel. Jobban mondva a mai nyelveket (módszeresen) összehasonlítva megszerkesztünk egy köztes alapnyelvet, majd a mai nyelveket összevetjük ezzel.

6) Ezt a rekonstrukció módszerével érhetjük el. (A *rekonstrukció* szó, egyebek között, *helyreállítást* jelent. E helyen azonban e kifejezés tartalma *előállítás, következtetés, levezetés, szerkesztés* stb.)

Első lépésben a mai nyelvekből (bonyolult, kivételektől sem mentes szabályok szerint) előállítunk egy köztes alapnyelvet. Feltételezzük, hogy ez nagyjában-egészében megegyezik a hajdan beszélt alapnyelvvvel. Feltételezzük, hogy utóbbi valóságosan is létezett. (A feltételezések számát azért kell mérték nélkül

szaporítanunk, mert a vizsgálni kívánt korból nincsenek adataink. Más lehetőségek híján az ismert tényekből próbálunk következtetni a hajdanvolt állapotokra. Módszerre pedig azért van szükségünk, hogy képzeletünknek valami módon határt szabjunk. Módszer hiányában, tudniillik, vizsgálatunk tárgyaról bármit állíthatnánk)

7) A mai nyelvekből levezetett köztes alapnyelv elemei (úgynevezett alapnyelvi szavak stb.; újmagyarul rekonstruktumok) szükségszerűen töredékes halmazt alkotnak, és ismereteink mindenkori állapotától függően változhat a halmaz számossága stb. A leírt módon megszerkesztett köztes alapnyelvről felteszük, hogy csak vázlatosan tudja leképezni a ténylegesen beszélt, hajdani alapnyelvet. (Utóbbiról, tegyük hozzá, nem tudjuk, létezett-e egyáltalán.)

A nyelvhasználat módszerével meglehetősen kevés alapnyelvinek nevezett szót sikerült előállítani. A valamennyi közül legterjedelmesebb magyar–magyarsági alapnyelvi jegyzék is csupán 319 biztosnak és 60 vitathatónak mondott szóegyeztést tart nyilván (KLIMA 1991). Bizonyos megfeleléseknek – mondják nyelvészeink – nagyobb, másoknak kisebb a valószínűsége stb., így a ténylegesen beszélt alapnyelv megjelenítése nem lehetséges. A nyelvrokonság megállapításához ez nem is szükséges; elegendő a köztes alapnyelvet megszerkeszteni.

Lássuk, vázlatosan, a mondottakat hogyan ültethetjük át a gyakorlatba.

A finn *kala* és a magyar *hal* kifejezés tartalmi szempontból egyezik, alakjuk többé-kevésbé hasonló. A szókezdő mássalhangzó a finn nyelvben *k*, a magyarban *h*; a finn nyelvben van szó végi magánhangzó, a magyarban nincs. Vizsgálódásaink során további, hasonló szópárokra bukkanunk, pl. *käsi* és *kéz*. Felfedezéseink nyomán módosítani kell szabályrendszerünket: a szókezdő mássalhangzó a finn nyelvben mély hangrendű magánhangzók előtt *k*, a magyarban *h*, magas hangrendű magánhangzók előtt mindkét nyelvben *k* és így tovább.

Nyelvészeink feltételezik, hogy a fent említett szabályrendszernek megfelelő szópárok egykor a közös finnugor alapszókincs, illetve alapnyelv részei voltak. (Másként megfogalmazva: feltevésük szerint az említett szabályrendszerhez illeszkedő szópárok léte a közös finnugor alapszókincs, illetve alapnyelv létezésének bizonyítéka.) Feltételezik továbbá, hogy az alapnyelv szavaihoz a finn nyelv megfelelő szavai állnak közelebb; a mai szóalakok az alapnyelvvél lényegében megegyeznek. Vagyis a *kala* ősből állapotot tükröz, mint a *hal* szóalak.

Nem lehetséges – kérdezhetik hitetlenkedők és tudni vágyók –, hogy pl. a *kala*, illetve a *hal* szó esetében a finnugor alapnyelvi alak *hal* volt? Lehetséges, és első pillantásra semmivel sem látszik kevésbé valószínűnek, mint jeleseink el-

lenkező érvényű állítása, ám ahogyan ők, mi sem tudjuk ellenőrizni feltevésünket. Bizonyos meggondolások alapján csupán arról dönthetünk, melyik vélekedést tartjuk valószínűbbnek. Azt kell vizsgálnunk, hogy egyik, illetve másik feltételezés milyen mértékben van összhangban az ismert tényekkel és a belőlük levonható észszerű következtetésekkel.

S még az sem lehetetlen, hogy a *kala*, illetve a *hal* kifejezés nem a (feltételezett) finnugor alapnyelvből származik, hanem átörökítés vagy kölcsönzés révén került egyik nyelvből a másikba; onnan ide vagy innen oda. Egyik nép (hallásához, nyelvének hangkészletéhez, szabályaihoz igazítva) a másik nyelvéből vette át. Fájdalom, de e kérdéssel kapcsolatban sem szolgálhatunk bizonyossággal. Ha valaki mégis szükségét érezné valamiféle iránymutatásnak, e sorok szerzője valamennyi feltételezés közül ezt tartja leginkább valószínűnek.

Nyelvészeink a magyar és a manysi nyelvben 319 biztosnak és 60 vitathatónak mondott (összesen 379) szómegfelelést találtak. A finn és magyar nyelvben 212 biztosnak és 51 vitathatónak mondott (összesen 263) szómegfelelést tartanak nyilván (KLIMA 1991). A *magyar nyelv szótára* (CZUCZOR és FOGARASI 1874) összesen 110 784 szót foglal magába. A szavak számának arányából talán következtethetünk a magyar és a másik két nyelv hasonlóságának mértékére. Anyanyelvünk előbb említett szótárában a manysival közös megfelelések aránya 0,34%, a finn nyelvvel közös megfeleléseké pedig 0,24%.

Összegezzük az előadottakat! (Beleszédül az ember feje, mire idáig eljut, és még inkább a szerzőé, míg mondanivalóját ennyire tömöríteni tudja). Mai nyelvek elemeiből (leginkább szavakból) – bonyolult, kivételektől sem mentes szabályok szerint – megszerkesztünk egy töredékes, felfogásunktól s tudásunk mértékétől függően időről időre változó köztes alapnyelvet. Erről feltételezzük, hogy nagy vonalakban hasonlít egy hajdani, ténylegesen beszélt alapnyelvhez (melyről nem tudjuk, létezett-e egyáltalán). S végül feltételezéseink e halmazát a finnugor nyelvrokonság igazolásának és megdönthetetlen alaptételének minősítjük.

Megtörténhet, jöllehet kicsi ennek a valószínűsége, hogy egy kivételes tehetségű felebarátunk megérzéseitől vezérelve képes megjeleníteni a régmúltat, feltevéseivel ki tudja egészíteni a hézagos tényanyagot. Szándéka tiszteletre méltó, senki ne gúnyolja őt azért, mert ilyesmivel kísérletezik. A nyelv- és történettudomány, tárgyának természete miatt, nem nélkülözheti a feltételezéseket. Mindaddig nincs ezekkel különösebb baj, míg valaki meg nem próbálja őket a valóságba is bevezetni.

A velünk élő finnugrizmus

Megegyezés kérdése, hogy a magyar, a finnségi és az ugor nyelvek között kimutatott párhuzamokat hogyan minősítjük: rokonságnak nevezzük vagy hasonlóságnak. Előbbi kifejezés – bár használjuk általánosabb értelemben is –, első sorban szorosabb viszonyt, nevezetesen közös származást jelent. A magyar és a finn stb. nyelv között hasonlóság kétségtelenül van – bármely nyelv bármely másikkal összehasonlítható, közöttük valamilyen hasonlóság kimutatható –, a közös származás azonban pusztá összehasonlítással legfeljebb valószínűsíthető. A minden kétséget kizáró bizonyításhoz nyelvemlékekre lenne szükség – az egykor ténylegesen beszélt közös alapnyelv létezését igazolandó –, mégpedig azon időből (a kb. hatezer éves múltból), amikor a finnugor népesség és nyelve feltételezések szerint még egységes volt. Ilyeneket azonban – természetesen – nyelvészeink nem tudnak felmutatni. Reményük sincs, hogy valaha ráakadhatnának akár egyre is.

Nem nyelvészeti kérdés, de kétségeink vannak az egységes finnugor népességgel kapcsolatban is. Tudniillik a magyarok örökletes vonásai egészen mások, mint a finnségi és ugor népeké (pl. NEPARÁCZKI 2017; NEPARÁCZKI *et al.* 2018).

Nem mi vagyunk finnugor eredetűek, hanem nyelvünk, mondják erre nyelvészeink, és meg is tudják indokolni állításukat (KLIMA 2018). „A mai magyarság az elmúlt évszázadok során befogadott menekültek (pl. kunok, jászok, rácok) és a gazdasági érdekből betelepített, különböző szláv nyelveket és német dialektusokat beszélő emberek által elveszítette eredeti genetikai jellegét, szinte teljesen kicserélődött. A betelepült népesség azonban asszimilálódott – átvéve a magyarság nyelvét és kultúráját –, és magyarrá lett.” Másként fogalmazva, az egységes finnugor népességből kiszakadt magyarság – csakúgy, mint anyanyelve – eredetileg finnugor gyökerű volt. A tősgyökeres magyarok azonban mára lényegében kivesztek. Nyelvüket (és nevüket) az elmúlt századokban betelepült, nem finnugor eredetű (kun, jász, rác, szláv, germán stb.) népesség megörökölte. E magyarázat – egyelőre feltevés, és hozzá még egyoldalú, mert nem számol hasonló lehetőséggel északi felebarátaink esetében is – sem bizonyítja a magyar nyelv finnugor eredét. Ezzel összefüggésben ugyanis azt kellene igazolni, először is, hogy a feltételezett finnugor alapnyelv, illetve kikövetkeztetett szavai stb. egykor valószínűleg is léteztek.

A közös alapszókincsnek nevezett kifejezésgyűjtemény azon szavak együttesét jelenti, melyek egyik vagy másik finnugornak minősített nyelvben, és a magyarban is megtalálhatók, és bizonyos valószínűséggel érvényesülő, bonyolult

szabályok szerint egymásnak megfeleltethetők.* Jeleseink feltételezése szerint az efféle megfelelések a hajdanvolt nyelvi egység, a közös alapnyelv létezésének bizonyítékai. Másként fogalmazva, az ilyen hasonlóság észszerűen csak úgy magyarázható – nyelvészeink szerint legalábbis –, hogy a szóban forgó nyelvek közös őstől származnak.

„Sokak előtt már ismert lehet, hogy a finn *koti* magyar megfelelője a 'ház', a *kala* 'hal', a *käsi* pedig 'kéz'. E szavakból látható a hangmegfelelések rendszerének bonyolultsága is: a finn *k* hangnak a magyarban *h* felel meg, de csak mély hangrendű magánhangzók (a, o, u) előtt. Magas hangrendű magánhangzók előtt a *k* nem változik.” (KLIMA 2018.)

Csúcs (2006) kijelentése szerint „... az alapszókinszben és az alaktani rendszerben mutatkozó tömeges, illetve rendszerszerű egyezések, vagy hasonlóságok magyarázhatók nyelvrokonsággal és egyúttal ezek tekinthetők a nyelvrokonság legmeggyőzőbb bizonyítékainak.”

Nincs akadálya, hogy a (kikövetkeztetett) alapszókinszben és alaktani rendszerben mutatkozó egyezéseket vagy hasonlóságokat – akár számosságuktól függetlenül is – a nyelvrokonság bizonyítékaként értelmezzük. Ám a legmeggyőzőbbnek minősített adatok, jellemzők sem tanúsítják a nyelvrokonságot, ha egykori megfelelőik létezését a valóság nem igazolja.

Nyelvészeink a mai finnségi, ugor stb. nyelveket vetik össze a mai magyar nyelvvel, és bizonyos szabályszerűségekből vonnak le következtetéseket a kb. hatezer évvel ezelőtti, teljességgel ismeretlen nyelvéllapokra vonatkozóan. Ha nagyobb számban találnak rendszerszerű egyezéseket vagy hasonlóságokat, akkor a szóban forgó nyelvek közös eredetét bizonyítottanak tekintik. Állításaikat azonban – jöllehet minden kijelentésük igaz is lehet – történeti források, illetve nyelvemlékek híján – nem lehet ellenőrizni, következőképpen igazolni sem. Rá-

* Jeles tudósaink a hangmegfelelések rendjét *hangtörvények* névvel is illetik. Csúcs (2006) kijelentése szerint „... helyesebb inkább a hangfejlődési tendencia elnevezést használni. A hangváltozások ugyanis minden érintett szóban és minden egyes beszélő nyelvében külön-külön és hosszabb idő alatt zajlanak le. Ezért nem várható, hogy kivétel nélküliek legyenek. Sőt, inkább az lenne a meglepő, ha kivétel nélküliek lennének. Így tehát nem törvények, hanem tendenciák.” A hangváltozásokról stb. mondottakat – éppúgy, mint a finnugor elmélet többi állítását – nem lehet ellenőrizni. Így tehát csupán feltételezés, hogy a mai nyelvéllapotokból levont következtetések érvényesek a kb. hatezer évvel ezelőtti (feltételezett) alapnyelvre is. A *tendencia* szó magyar megfelelője *áramlat*, *célzat(osság)*, *hajlam(osság)*, *irány(zat)*.

adásul a magyar és más, nem finnugornak minősített nyelvek között is léteznek, kimutathatók hasonló párhuzamok, ezekkel kapcsolatban azonban szakembereink nem alkalmazzák módszerüket.

Múlhatatlanul fontos volna, ám nyelvünk eredetének kérdésére az sem adna megnyugtató választ, ha vizsgálataikat kiterjesztenék a nyelvek szélesebb körére. Módszerük, tudniillik, csupán a hasonlóság, illetve a hasonlóság mértékének megállapítására alkalmas, a közös eredet igazolására nem.

Bizonyos magyar szavak – bizonyos valószínűséggel érvényesülő, bonyolult szabályokat alkalmazva – párhuzamba állíthatók a finnek, permiek, manysik stb. nyelvének bizonyos szavaival. Valójában – nyelvelmékek híján – mit bizonyít ez? Csupán azt, hogy sikerült egy bizonyos valószínűséggel alkalmazható módszert találni a mai magyar és a finn stb. nyelv bizonyos szavainak egyeztetéséhez.

Mindazon szavaink, melyek a fenti eljárással egyeztethetők finnségi és ugor stb. kifejezésekkel, jeleseink szerint a feltételezett közös uráli alapnyelv szókészletéhez tartoznak (KLIMA 1991). Melyeket nem lehet ily módon párhuzamba állítani északi felebarátaink szógyűjteményével (szavaink nagyjából 99 százalékát), azok belső keletkezésűek, átvettük őket, ismeretlen eredetűek stb. (BUJI 2000).

Érdemektől megőszült tudósaink természetesen okoskodhatnának azonképpen is, hogy a magyar pl. a török nyelvek (származás szerinti) rokona – de miért tennék? Ez, egyrészt, csak újabb kérdéseket vetne fel nyelvünk finnugor eredetével kapcsolatban, ami – képes beszéddel élve – csak úgy hiányozna szakembereinknek, mint lepratelepre a pestis. Másrészt pedig e feltevés semmivel sem adna jobb magyarázatot nyelvünk eredetére, mint a jelenleg elfogadott elgondolás. A feltételezett közös magyar–ótörök alapnyelvnek, illetve alapszókinsznek sem ismerjük valós megfelelőit.

Ha meg akarnánk maradni a tárgyilagosság talaján, csupán a hasonlóság mértékéről, s ennek kapcsán valószínűsíthető származásról beszélhetnénk. Mint teszi ezt például a hasonlósági mintázatokat feltáró módszer tana, a kladisztika. „A kiválasztott nyelvi jellemzők alapján A és B nyelv x mértékben bizonyult hasonlóknak egymáshoz, A és C nyelv pedig y mértékben. Ennélfogva A nyelv (mivel $x > y$) közelebb áll B , mint C nyelvhez, ami valószínűsítheti származás szerinti kapcsolatukat is.” És így tovább.

A második alappillér – a nyelvtani rendszer egyezései, nagyjából hasonló hangmegfelelések alapján – más ragozó nyelvekkel is összekapcsolja a magyart, nem csupán a finnséggel stb. Bizonyító adatok, nyelvelmékek hiányában legfeljebb a hasonlóság mértékét lehet ezzel kapcsolatban is vizsgálni.

Ugyanezt mondhatjuk a harmadik alappillérrel (közös jellemvonások) kapcsolatban is.

Következtetések

A finnugor nyelvrokonság elmélete nyelvünk eredetével kapcsolatos kérdésekre nem tud kielégítő válaszokat adni. A származás szerint rokonságot – állításával ellentétben – nem tudja bizonyítani. Tudniillik a kikövetkeztetett közös alapnyelv, illetve alapszókinsz (kb. hatezer évvel ezelőtti) megfelelőjét nem képes felmutatni. Módszereivel, nyelvi elemek összehasonlításával csupán a vizsgált nyelvek párhuzamát – ha úgy tetszik, nevezhetjük rokonságnak is –, illetve hasonlóságuk mértékét tudja kimutatni. Ezzel kapcsolatban egyoldalú: nem teszi próbára feltevéseit szélesebb körű elemzésekkel. Nem alkalmazza módszereit a magyar és más – nem finnugornak vagy urálinak minősített – nyelvekkel kapcsolatban is.

Tudják mindezt nyelvészeink is. Azzal, hogy kizárólagosságra törekednek, kivonni igyekeznek tantételeiket a kétségbe vonható kérdések köréből, minőségileg felértékelik eredményeiket, illetve tagadják vagy próbálják semmissé tenni az ellenkező érvényű állításokat stb., voltaképpen elismerik, hogy maguk sem bíznak a finnugor elmélet diadalában. Ha elgondolásuk csakugyan szilárd alapon nyugodna, kellene bizonykodniuk igazuk védelmében, illetve hadakozniuk bírálóik ellen? Aligha. Csak hivatkozniuk kellene a forrásokra, nyelvelmékekre, melyek az egykor beszélt magyar–ugor stb. közös alapnyelv létezését bizonyítják. Ha volnának ilyen becses ereklyék – néhány (vagy legalább egy), valószínűleg is létező, a kikövetkeztetett alapszavakkal (legalább nagyjában-egészében) egyező kifejezés –, már réges-régen előálltak volna velük, s földhöz temették volna a hitetlenkedőket.

„Anyanyelvünk finnugor/uráli eredete nagyjából a múlt század közepétől tekinthető megingathatatlanul igazolt tudományos ténynek.” (HONTI 2001.)

„Az alaptétel megdönthetetlen.” (KERESZTES és CSÚCS 2006.)

Hinnünk kell, hogy úgy van, ahogyan a tudós férfiak mondják. Bizonyító nyelvelmékek híján mást ugyanis nem tehetünk.

„Mindennek ellenére a finnugor nyelvrokonság nem hit, nem szimpátia kérdése, és nem is politikai rendszer függvénye, hanem tudományosan bizonyított tény, amelyet bizonyítása után nem is kíséreltek meg tudományos ellenérvekkel cáfolni.” (KERESZTES és CSÚCS 2006.)

Szerzőink kijelentése szerint a finnugor nyelvrokonság (a finnugor nyelvek közös eredete) tudományosan bizonyított tény, jóllehet a szóban forgó elmélet feltételezéseit nem tudjuk ellenőrizni. Márpedig, ha erre nincsen módunk, akkor állításait sem igazolni, sem cáfolni nem tudjuk. Feltételezésekből pedig nem lesz tény, ha száz bölcs vagy a világ szellemi élcsapata szavaz is mellettük.

Amit jeles finnugristáink megdönthetetlen tudományos tényként ünnepelnek, nem más, mint befolyásos tudósok és elvbarátaik hiedelme, véleménye a tudományos igazság mezébe bújtatva. Átlagemberben erős a hajlandóság, hogy jeleseinket talapzatra állítsa, holott gyakran ők is éppen úgy tapogatóznak nem egy kérdésben, miként a tudomány területén kevésbé jártas közvitéz.

Rokonság vagy hasonlóság?

Megbocsáthatatlan véték, ha egy elmélet – jelen esetben a finnugor – feltevésekkel dolgozik? Vélekedésünk szerint nincs is más választása. Nyelvtörténeti kérdésekben a kétségtelen bizonyítékok legalább olyan ritkák, mint az arannyal telt szőrtarisznya. Adatok híján szakembereink kénytelenek ismereteink hézagait feltevésekkel kitölteni. Ha ezek nagyjában-egészében igazodnak az ismert tényekhez és a belőlük levonható észszerű következtetésekhez, miért ne fogadnánk el őket? Mindaddig, amíg elő nem áll valaki hihetőbb feltevésekkel vagy egyértelmű bizonyítékokkal. Elméletek sorsát azonban végső soron az dönti el, igazolhatók-e valami módon a bennük foglalt állítások.

Azon feltevés, miszerint a kikövetkeztetett közös alapszókincs, melynek tagjai szabályszerűen felelnek meg egymásnak stb. nyelvünk finnugor eredetét igazolja, teljesen helyénvaló. Akár igaz is lehet. Ám nem lehet ellenőrizni, s ennél fogva bizonyítani (és cáfolni) sem. Következésképpen nyelvünk finnugor eredete nem tény, hanem feltételezés.

A mondottak okán helyesebb, szabatosabb volna finnugor nyelvhasonlóságról, nem pedig nyelvrokonságról beszélni. Vagy ha ez (most még) kényelmetlen, kínos, legalább egyértelműen meghatározni – minden alkalommal, amikor erről beszélünk –, hogy a finn, az ugor stb. és a magyar nyelv kapcsolataink tárgyában a *rokonság* kifejezés jelentése *hasonlóság*.

Összegzés

A finnugor nyelvrokonság elmélete nyelvészeti kérdés, s ilyenként kellene kezelni. Feltételezéseken alapul, de ez természetes, hiszen nincsenek nyelvészeti és történeti források a magyar–ugor stb. együttélésekről. Ennélfogva a közös múltat és a közös ősnyelv létezését – állításával ellentétben – nem tudja bizonyítani. Módszereivel, nyelvi elemek összehasonlításával csupán a vizsgált nyelvek párhuzamát – nevezhetjük rokonságnak is –, a hasonlóság mértékét tudja kimutatni. Ezzel kapcsolatban egyoldalú: nem teszi próbára feltételezéseit szélesebb körű elemzésekkel. Nem alkalmazza módszereit a magyar és más (nem finnugor-nak vagy urálinak minősített) nyelvekkel kapcsolatban is.

Ha egy elmélet – jelen esetben a finnugor – bizonyítani tudja állításait, igazodik az ismert tényekhez, ellentmondások nélkül írja le a valóságot, akkor elfogadjuk. Ha pedig nem tudja a mondottakat teljesíteni, akkor megtartjuk belőle mindazt, ami használható, a többit pedig elvetjük. Ezzel kapcsolatban nem számít, kik, hányan és milyen hosszú ideig dolgoztak kimunkálásán. Tisztelhetjük jeleseinket fáradozásaikért, ám ez okból sem térhetünk le a valóság útjáról.

A hatalom hamis nyelve

A finnugor elmélettel összefonódott hunfalvyzmus nem nyelvi kérdésekről, hanem a hatalomról szól. Kisajátítja magának a szóban forgó elgondolást, és azt bizonygatja – kimondva, kimondatlanul –, a magyar nyelv (és nép) eredetét illetően nincs más tudományos magyarázat, csakis a finnugor elmélet. Hívei, ismereteikkel, tekintélyükkel visszaélve eszméiket akarják ránk kényszeríteni, ezekkel helyettesíteni saját gondolatainkat.

„A tudomány ott végződik, ahol a magyar nyelv finnugor eredetét elkezdik két-ségbevonni. Eddig a pontig tart a tudomány. Ami ezen túl van, az halandzsza. Ami ezen túl van, az a szellemi és politikai alvilág.” (ENGEL 2001.)

A hunfalvyzmus a finnugor (nyelv)rokonság eszméjének egyedül üdvözítő voltát, kizárólagosságát hirdeti. Nemigen tűr meg maga mellett másféle elgondolásokat, független gondolkodókat. Küldetésének tekinti, hogy a finnugor elméletet győzelemre vigye, s küzdelmeiben méltatlan eszközöket is megengedhetőnek tart. Pártolói révén befolyását kiterjeszti más tudományterületekre – pl. a régészetre, a történettudományra, a néprajzra, a zeneelméletre is – s ezen keresztül meghatározni szándékozik a magyarság nemzettudatát.

HUNFALVY szellemi örökösei a valóságot sértésnek tekintik. Erőt és fáradtságot nem kímélve próbálják a tényeket a finnugor elmélethez hajlítani. Arra törekednek, hogy az idejétmúlt indogermán nyelvészet és történettudomány alapjaira emelt finnugor elméletet fenntartsák, véleményüket másokra ráerőszakolják.

Befolyásolhatatlan meggyőződés

Akadnak a tudományos életben is éretlen, tekintélyelvű stb. emberek, akik nem hajlandók észszerű megalkuvásra sem, ha saját nézeteikről van szó. Mindenáron győzni akarnak, felülkerekedni másokon. Nem az igazság érdekli őket, hanem hogy nekik legyen igazuk, az ő akaratuk érvényesüljön.

„A rög- és valódi eszmék fanatikus ismételtetése ma még nincs precízen elhatárolva az orvostudomány előtt. Ezért olykor nagy reformerekről későn derül ki, hogy eszméjük nem valódi volt, hanem rög. De ilyenkor már nem lehet kezelni őket, mert magas pozíciót, nagy tekintélyt, és világraszóló érdemrendet kaptak.” (REJTŐ 1969.)

Kiválóságaink között akadnak képmutatók és igazhívők. Mindkét válfajuk hátat fordít a valóságnak, ám más-más okból.

Amazok ismerik a tényeket, és tudják, hogy azok kívül esnek ellenőrzésük körén, ám érdekeik, kiváltságaik védelmében száműzik őket okfejtéseikből, illetve elferdítik, megmásítják őket. Például egyeseket felértékelnek, másokat elhallgatnak; akként csoportosítják őket, hogy igazolják elgondolásaikat stb.

Emezek nem hajlandók tudomást venni a tényekről, és a valóságot próbálják meggyőződésükhöz hajlítani. Saját szabályaik szerint játszanak, és nem félnek azokat a győzelem érdekében itt-ott módosítani sem. Nem tud senki olyan érvvel előállni, melyet ne lennének képesek valamilyen módon értéküktől megfosztani. Megszabják, kit s mit kell mérvadónak tekinteni adott kérdésben. Kikötik, milyen bizonyítékokat hajlandók elfogadni. Felebarátaikat személyükben támadják – gyarlóságaira összpontosítanak –, próbálják lejáratni, megszégyeníteni, nevetségessé tenni stb. Megingathatatlanul hiszik, hogy ha nem vesznek tudomást a tényekről, ostorozzák a másként gondolkodókat, osztogatják a minősítő jelzőket (délihábos, dilettáns, sarlatán, tévelygő stb.), akkor kibújhatnak a valóság kényszere alól.

„Mindnyájunknak lehetnek tévedései, téves vagy hibás meggyőződései; nem is egy eszme téves vagy igaz volta, hanem annak »örület«-jellege: mai nyelvre fordítva a megszállottság, a mindent elborító, minden felett uralkodó, minden mást fél-

reállító, a beteg egész életét, lényét átható jelleg dönti el azt, hogy egy adott tartósan fennálló, szilárd meggyőződés doxazma-e vagy sem. A doxazma abszolút megingathatatlan, és ez egyik legfontosabb jellemzője: semmiféle érv, semmiféle bizonyíték, a legkézzelfoghatóbb tények sem bírják rá a beteget akár a legcsekélyebb engedményekre sem kóros meggyőződéséből. Sőt a vitatkozás, a kétségek mintha még táplálnák is a doxazmát: egyre újabb mellette szóló érvek támadnak, a téveszme terebélyesedik, épül, de mindvégig szilárd, logikus rendszert alkot. A beteg egyszerűen nem vesz tudomást a téveszméje ellen szóló érvekről, míg a mellette szólókat felnagyítja, nemegyszer emlékezetében meghamisítja, azaz a valóságot illeszti saját meggyőződéséhez és nem megfordítva.”

„Hasonló jelenség kutatóknál, feltalálóknál egyik-másik elméletük körömszakadtig való védelme, hangoztatása még akkor is, amikor annak téves volta már nyilvánvaló. Ilyenkor megesik, hogy a kutató – anélkül, hogy tudatában lenne! – »kozmetikázza« a kísérleti adatokat, mert azok nem illenek bele az elméletébe. Nem szándékos csalásról van szó! Az ilyen kutató szent meggyőződése, hogy korrektül jár el, az adatok módosítását logikusan meg tudja indokolni.” (BÁNKI 1981.)

A képmutatók álláspontja világos. Leckét kell adni a független gondolkodóknak: szerelmes hazánkban csupán egy akarat lehet, a hunfalvystaké, különben gyengének tartják az Akadémiát. A hatalom dönthet rosszul, tévedéseit azonban nem ismerheti el, mert akkor, esetleg, le kellene mondania kiváltságairól.

Az igazhívók sem hátrálhatnak meg, mert ezzel elismernék gyarlóságukat. Ők nem hunfalvysták a szó szorosabb értelmében. Ha a finnugor elméletet letennék trónjáról, nyomban az új uralkodóhoz pártolnának. Mindig a győztesek oldalán állnak; ingatag önértékelésüket csak így képesek fenntartani.

Jeleseink tudják – legalább olyan jól, ahogyan mi –, hogy a finnugor rokonságról történeti és nyelvészeti forrásanyag nem szól. Ami közösnek látszó fennmaradt északi felebarátaink (finnek, manysik, szamojédek stb.) körében, az alkalmasint szkíta gyökerű, kölcsönzött vagy átörökített, eredeti alakjától megfosztott, az átvevő nyelvhez hajlított töredék.

Őseink – az eurázsiai pusztá fiatalabb őskőkori halász, vadász, gyűjtögető lakóinak örökösei – nagyjából tízezer éve letelepedtek a kelet-európai pusztá keleti felében. Halásztak, vadat űztek, szántottak-vetettek, állatokat tartottak, mesterembereik gyártották a mindennapi élethez szükséges eszközöket. A kő-réz kortól kezdve, a gazdasági fejlődés és a népesség gyarapodása nyomán, időről időre rajokat bocsátottak ki. A nyugatra vándorló csoportok elsősorban Délkelet-Európában, illetve a Kárpát-medencében ütöttek tanyát; kisebb részük Közép- és Nyugat-Európa népességét gyarapította. Közép-Ázsia pusztáira kisebb-nagyobb csoportok a kő-réz korban, nagyobb

tömegek a bronzkorban költöztek, s ezek egyike-másika Belső-Ázsiába, illetve az Indiai-félszigetre stb. is eljutott. Eurázsia pusztai népei magukat, pontosabban szövetségüket *esküdteknek*, *esküdötteknek* nevezték, kisebb szövetségüket az ázsiaiak *szakának*. A Belső-Ázsiába vándorolt kelet-európai eredetű népesség ős-szibériai és kelet-ázsiai népekkel keveredve nyelvét elvesztette. Örököseik utóbb kipcsak, kirgiz, kun, türk, szabar, ujjur stb. néven tűntek fel.

Az eurázsiai pusztá népessége kapcsolatokat tartott, kereskedett javaival, többek között a kőkori színvonalon élő ugorokkal. Cserélgettek ezt-azt, például horgot, kést, nyílhegyet, prémekre és egyebekre. Ennek kapcsán, mi sem természetesebb, kisebb-nagyobb embercsoportok, nem különben szavak és más nyelvi elemek is jutottak innen oda s onnan ide. Cserebere után áldomást ittak, mindenki hazament, és boldogan vagy boldogtalanul élt. Így ment ez az i. e. 2., illetve az i. sz. 2–4. századig, amikor is a jüecsék, illetve a hun szövetség törökös népei kirajzottak Belső-Ázsiából, és jövőjük-menésük kimozdította őseink egy részét Közép-Ázsia és Kelet-Európa pusztáiról. Finnugor legyek, ha nem ez a magyar és az ugor stb. nyelvek kapcsolatainak nyúl farknyi, mindamellett hihető története!

Mára a finnugor elmélet belekövült az akadémikus gondolkodásba. Közel két évszázada vesztegel ama zsákutcában, melybe hiányosságai miatt keveredett, és csakis megszállott híveinek mértéktelen erőszakossága képes életben tartani. Noha tarthatatlansága jó ideje nyilvánvaló, jobbára csak kívülállók próbáltak állításaival nyíltan szembeszegülni. Egyik történészünk nemrég tett közzé a fent vázolthoz hasonló (tudományosabb igényű) feltételezést (HORVÁTH 2019a, 2019b). Ám ő sem merészkedett túlságosan messzire: a szkíta népeket, illetve nyelvüket – alighanem ehhez is szükség volt több-kevesebb elszántságra* – urálinak, finnugornak stb. minősíti. (Ha a hajcsár változik is, ott marad a nyereg a számaron.) Alighanem igen hosszú időnek kell még eltelnie, míg – legyőzve az indogermán és finnugor hívők ellenállását – történet- és nyelvtudományunk összebekíti a *finnugor nyelvhasonlóság* elméletét a valószínű *szkíta eredet* gondolatával.

A finnugor nyelvrokonság elmélete lényegében helytelen leírása a valóságnak, ennél fogva minden ezzel ellenkező megállapítás nemkívánatos. Bármely vizsgálódás, mely megpróbálna túljutni HUNFALVYN és BUDENZEN, megkísérelne olyan leírást találni, mely jobban, kevesebb ellentmondással magyarázná nyelvünk eredetét, rokonságát, illetve vázolná fel őstörténetünket, veszélyt je-

* A finnugor rokonság hívei (pl. RÉDEI 1998; HONTI 2004; FODOR 2010b; VÁSÁRY 2014) valamilyen okból előítéllettel viszonyulnak a szkítákhoz és a hunokhoz. Valamiért ellenséges érzület ébreszt bennük, felfingerli őket a *szkíta* és a *hun* kifejezés. Bizonyára nagyszámú szkíta és hun atyafi lakik környékükön, és talán nem mind feddhetetlen jellemű.

lent a jó részben kinyilatkoztatáson alapuló finnugor nyelvészetre és az azt kiszolgáló magyar történettudományra. Mindenekelőtt azonban érdemekben megőszült írástudóink egyeduralmára, tekintélyére és kényelmes állására.

Más szempontból is megmagyarázható jeleseink ódzkodása, miért állnak ellen oly makacsul a legkisebb változásnak is. Bajosan tudnám ecsetelni, milyen érzés, ha az ember fia rájön, hogy munkájának minden kínja-baja teljességgel felesleges volt. Képzeljük el tiszteletreméltó atyáinkat, amint pályájuk végéhez közeledve – leírhatatlanul keserves próbálkozások sora után, hogy a tényeket elméletükhöz idomítsák – egyszer csak rádöbbenek, hogy életművüket egy jöttment cinege is szétrúgja. S ami még súlyosabban esik latba – rettenetes kimondani –, ennek kapcsán felül kellene vizsgálniuk nézeteiket. Tanult felebarátaink, ne feledkezzünk meg erről, nem csupán a magyar nyelvészet legkiválóbb képviselői, hanem emberek is.

S hogy miért nem tetszik a köznépnek a finnugor rokonság elmélete? Mert akadnak szerelmes országunkban önállóan gondolkodó elmék jócskán, kiket nem elégitenek ki a dogmává* magasztosított tantételek. Egy-két valótlanságot az igazság tengerében a köznép elvisel, fel is van rá készülve, de ha az arányt célzatosan felcserélik, akkor jogosan háborog. Meglehet, jeles írástudóink egyikével-másikával igazságtalanul bánt, nem tárgyilagosan, nem érdemei szerint ítéli meg őket, de hogy a tudomány köntösébe bújtatva is felismeri a hamisságot, abban bizonyosak lehetünk.

A hatalom a tudományban is közmegegyezésre épül. Ha a (félre)vezetettek többsége visszavonja bizalmát, a tekintély alapjai meginognak. Ha továbbra is fenn próbálják tartani, nem marad más eszköz, mint az ismeretekkel való visszaélés, a megtévesztés és a befolyásolás, valamint a nyilvánvaló fenyegetés és a kényszer. Mert egy kizárólag feltételezésekre alapozott, ellenőrizhetetlen elgondolás másként – jelesül tudományos érvekkel – nem védhető.

Hazudhatunk magunknak és másoknak, s kényszeríthetünk másokat, hogy ők is hazudjanak, a valóságot azonban, felebarátaim, nem írhatjuk felül még hatalmi eszközökkel sem.

* Hivatalosan jóváhagyott, tekintély által szentesített, támadhatatlannak nyilvánított – kételyt, ellenvetést nem ismerő, nem engedő – tantétel, kötelező vélemény.

A finnugrista, aki csak elméletének él

A finnugor elmélet állításait, bármennyire is szeretnénk, nem tudjuk ellenőrizni. Ha valaki elkötelezte magát a szóban forgó elgondolás mellett, nem kevés igyekezetet fektetett kimunkálásába, e ténnyel nyilván nehezen vagy sehogyan sem tud megbarátkozni. Hogy vágyait beteljesítse, ráfordításait megmenthesse, nézeteinek felülvizsgálatát elodázhassa vagy elkerülhesse, megpróbálhat kibújni a valóság kényszere alól.

Bonyodalmak leginkább abból származnak, ha felebarátunk – például éretlensége, túlzott tekintélytisztelete okán – saját szemléletét mindenkire kötelező mérceként akarja ráerőltetni. Ha azt hiszi, pocskondiázhatja, fenyegetheti embertársait, akik nem úgy gondolkodnak, mint ő. Ha magát feljogosítottnak érezvén – mások érdekeit figyelmen kívül hagyva – csakis azt nézi, neki, illetve elbarátainak pillanatnyilag mi szolgál dicsőségére és előnyére.

Hunfalvysta felebarátaink nem akarnak felfogásukon változtatni. Mindenekelőtt azon fáradoznak, hogy visszaszorítsák a hivatalosnak ellentmondó, független nézeteket. Álláspontjuk szerint a másként gondolkodóknak – különösen, ha kiszolgáltatottak, helyzetük folytán csak kérhetnek – meg kell mutatni, hol a helyük, és rá kell bírni őket, hogy változtassanak szemléletükön, fogadják el (saját érdekükben) a finnugor elméletet. A megfelelő embereknek kiváltságokat, védelmet biztosítanak. A többiek pedig eldönthetik, jól akarnak-e járni.

Hunfalvystáink működéséhez érdekközösségük biztosítja a kereteket. (Nem feltétlenül van szükségük a Habsburgok stb. pártfogására.) Felebarátaikat, tájékozatlanságukat stb. kihasználva, félrevezetik, megrontják. „Újult erőre kaptak a finnugor nyelvrokonságot tagadó elméletek. Mindenki számára nyilvánvaló, hogy ezek híveit lehetetlen meggyőzni tévedésükről. Ők hisznek áltudományos elméletükben, mert hinni akarnak. Éppen ezért minden lehetőséget megragadva fokoznunk kell eszméink terjesztését.” Aki magáévá teszi e felfogást – erőt mérítvén a csoport összetartó erejéből és a közös ellenség iránt érzett indulatból –, már nem érzi észszerűtlennek. Elszántan küzd azok ellen, akiket kölcsönvett értékrendje szerint nem tart fontosnak, hasznosnak, sőt olykor embernek, felebarátjának sem. Meggyőződése erkölcsi hatalmat ad neki, hogy saját céljait mások érdekei fölé helyezze.

Nincs annyi erőnk és időnk, hogy siker reményében hadakozhassunk a valósággal, útját álljuk a változásoknak. S különben is, meddig öröközhetünk elképzeléseink fölött, s uralhatjuk-e mások gondolatait?

Az éretlen: a nagyszerűség látszata

Az éretlen ember nem képes szembenézni gyarlóságával. Mindenáron tökéletesnek, tévedhetetlennek szeretne látszani. Azt várja, sőt követeli – ha van rá lehetősége, ki is kényszeríti –, hogy fogadják el őt olyannak, amilyennek magát látni szeretné. Azért tartja saját álláspontját egyedül üdvözítőnek, azért védelmezi körömszakadtáig, azért akar – bármi áron – győzni, mert önbecsülése függ tőle. Mércéje mindig kettős, és ezzel őt nem lehet szembesíteni, mert nem lát rá saját viselkedésére. Úgy hiszi, ő csak védekezik, válaszol mások kihívásaira. Ha elfogadhatatlanul viselkedik, az mindig megindokolható mások vétségeivel. Szemében, ha vannak is érdemeik, mások csak alacsonyabb rendűek lehetnek. Minden botlásuk, hiányosságuk az ő felsőbbrendűségének bizonyítéka.

Nem csupán azért ragaszkodik valósággal ütköző eszméihez, mert csorbanak tekintélyén, kényelmetlen volna megváltoztatni nézeteit stb., hanem azért is, mert önimádata okán fel sem merül benne, hogy szemlélete hibás lehet. Ahelyett, hogy a bizonyítékok fényében módosítaná elképzeléseit, inkább magukat a bizonyítékokat próbálja megsemmisíteni, értéküktől megfosztani stb. Vagy bírálóin próbál felülkerekedni. Nem tűri a bírálatot, nem lehet vele egyezkedni, és nincsenek számára meggyőző érvek, mert az ellentmondásokat, sőt a tényeket sem veszi figyelembe.

Bizonytalan önértékelését erőszakoskodással próbálja megerősíteni. Nem tűr ellentmondást. Ha akadályozzák, fennhéjázóvá, igazságtalanná, kíméletlenné, támadóvá válik. Nem érdekli mások érzékenysége. Miért venné figyelembe mások érdekeit, amikor úgy érzi, az ő szempontjait sem méltányolja senki?

Ami mások számára dühödt, értelmetlen, igazságtalan támadás, bántó erőfitogtatás, az felebarátunk hite szerint önérzetének helyreállítására tett jogos lépés. Egyedüli lehetőség, hogy megóvja magát a műveletlen proletár, szkíta, hun stb. mesékben hívő alsóbb néprétegektől. Ha valaki nem ért egyet az ő győztes eszméivel, az felebarátunk számára megalázó élmény. S igyekszik másokat is hasonló tapasztalatokban részesíteni. Ha veszélyben érzi nagyszerűségének látszatát, félretesz minden együttérzést. Ordít, harap, rúg, ha csak képletesen is. A tárgyilagos bírálatra, sőt az övétől eltérő véleményre is indulatkitöréssel, megvetéssel válaszolhat. Támadása azonban nem mások személyének szól. Szánalomra méltó felebarátunk a szégyennel járó csökkentértékűség érzését szeretné bármi áron elhárítani.

Az éretlen ember a hatalom megszállottja. A hatalom csúcsára akar kerülni, hogy ne legyen kiszolgáltatva senkinek; ő legyen felül, ő irányítson, ő ítélhesen élők és holtak fölött; hogy soha ne kelljen – például tévedései okán – szégyent átélnie. Lényegében azért harcol, hogy ne kelljen alávetnie magát a valóság kényszerének.

Felebarátunk nem bolond, csak nem bízik önmagában, képességeiben, tudásában. Tökéletesnek szeretne látszani, s ezért megpróbálja elbolondítani magát és másokat. Megrémíti őt a csökkentértékűség, a megaláztatás lehetősége. Nem ismerheti el, hogy ő sem tévedhetetlen, s ezért a valóságot is tagadni kénytelen. Saját világában él; álmaiban ő a legnagyobb ember, a kétségbevonhatatlan igazság letéteményese.

A tekintélyelvű: a győztesek játszótere

Bizonyos körülmények között mindannyian hajlamosak vagyunk erkölcsi érzékünket háttérbe szorítani, s feljogosítva érezni magunkat, hogy másokkal méltánytalanul bánjunk. Úgy teszünk, mintha felelősségünk adott helyzetben nem lenne érvényes. S viselkedésünket, hogy megmentsük, fenntartsuk a magunkról kialakított nagyszerű képet, utólag is indokolhatónak tartjuk.

Nem egyszer a hatalom hoz létre ilyesféle helyzeteket. Jobbára olyanképpen, hogy előnyöket és védelmet kínál kiszolgálóinak. Nem szükségképpen kell be is váltania ígéreteit. Elég, ha hübéresei hisznek ebben. Így azután nem kevesen önként, sőt kéretlenül vállalják az Igazságosztó szerepét, hogy a hatalom védőszárnyai alatt érezvén magukat, kiélhessék bántalmazó, döllyfős, dühödt, elnyomó, erőszakos, kizsákmányoló törekvéseiket, illetve megerősítsék ingatag önbecsülésüket.

Ha valaki a győztes eszmék oldalán áll, úgy gondolhatja, ezekkel kapcsolatban nem kell vizsgálnia a tényeket, és nem kell elszámolnia cselekedeteivel sem. A hatalom bizonyára jobban tudja, mi helyes. Átvállalja a felelősséget, igazolja az érdekében eljárók tetteit, felmenti őket a következmények alól.

Egyik-másik felebarátunkat a hagyományos értékek, a fennálló rend tiszteletére nevelték. Megszokta, hogy van, aki parancsol, és van, aki engedelmeskedik. Az alapján ítél meg másokat, ki mekkora befolyással, milyen hivatallal, képesítéssel stb. bír. Egyetlen erkölcsi mércét tekint mérvadónak, nevezetesen a mindenkor hivatalosat vagy a többségit. A sem zavarja, ha a véleményformálók álláspontja történetesen hamis. Erkölcsét, meggyőződését a hatalom birtokolja.

A tekintélyelvű ember fenyegetve érzi magát, ha neki nem tetsző állításokkal szembesül. Ha valaki felrúgja a hagyományokat, kétségbe meri vonni a fennálló rendet, Akadémiánk vagy nagyérdemű tudósaink tekintélyét. A rendbontó megerősíti őt azon meggyőződésében, miszerint a tudomány művelését nem szabad avatatlanokra bízni. Kötelességének tekinti, hogy (mindnyájunk érdekében) megleckéztesse a fegyelemsértőt. Őszintén hiszi, hogy helyesen és jogosan cselekszik, számára azonban felebarátja ilyen helyzetben – a legszerencsésebb esetben is – csupán emberi méltóságától megfosztott, lelki zavarral küszködő, megtevesztett, nyomorúságos alak.

Végző

A megrögzött szokások rendkívül szívósak, és nagyra becsült finnugristáink egyike-másika még mindig azt hiszi, hogy az ő elgondolása a mértéke mindennek, és ennek okán kénye-kedve szerint cselekedhet. Úgy tekint a tudományosságra – mellőzve a józan ész érveit –, mintha érte jött volna létre, és az övé, csakis az övé volna.

Sokan feltehetik a kérdést: végül is nem mindegy a hétköznapi emberének (vagy a történelemnek), hogy nyelvészeink és történészeink milyen eszmékhez kötik magukat? Nem mindegy kiktől származunk, kiktől örököltük nyelvünket? Nos, bizonyára akadnak, kiknek ez nem sokat számít. A többiek ellenben tegyék fel maguknak a kérdést: ha csakugyan nem számít, kik voltak őseink, kiktől örököltük nyelvünket, akkor jeles írástudóink miért ragaszkodnak – foggal-körömmel – ellenőrizhetetlen elgondolásaikhoz? Miért tette meg a magyar nyelv- és történettudomány központi dogmájának a finnugor nyelvrokonság elméletét?

Források

- ALINEI, M. (2003): Interdisciplinary and linguistic evidence for Palaeolithic continuity of Indo-European, Uralic and Altaic populations in Eurasia. *Quaderni di semantica* 24 (2): 187–216.
- ANONYMUS in SZABÓ, K. (1860): *Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről*. Pest.
- BAKAY, K. (2004): Az erőszakos finnesítés ellen. Válasz Rédei Károlynak. *Kapu* 17 (2): 38–41.
- BAKAY, K. (2010): *Hogyan lettünk finnugorok? Magyarságtudományi füzetek. Kisenciklopédia* 1. Budapest.

- BÁLINT, Cs. (2017): Szürrealizmus, genetika és egyebek: rövid reagálás a „honfoglalók ősei hunok voltak” felvetésre. *hvg.hu*.
- BÁNKI, M. Cs. (1981): *A beteg elme*. Budapest.
- BERECZKI, G. (1998): *A magyar nyelv finnugor alapjai*. Budapest.
- BUJI, F. (1995): A botlás köve, avagy a p- > f- hangátalakulás. Pp. 1–12. *bujiferenc.hu/tanulmányok*.
- BUJI, F. (2000): Ismeretlen eredetű szavaink. *Életünk* 6: 545–554.
- CZUCZOR, G. és FOGARASI, J. (1874): *A magyar nyelv szótára*. VI. kötet. Budapest.
- CSEPELI, GY. (1997): *Szociálpszichológia*. Budapest.
- CSÚCS, S. (2006): Viszonyunk az alternatív nyelvrokonításhoz. *Folia Uralica Debreceniensia* 13: 149–158.
- DOERFER, G. (1993): Nostratismus. Illič-Svityč und die Folgen. *Ural-altaische Jahrbücher* 12: 17–34.
- EINSTEIN, A. (1971): *Válogatott tanulmányok*. Budapest.
- ENGEL, P. (2001): Úrigyerekek tévúton. *Népszabadság*, 2001. május. 12.
- FARKAS, L. (1935): Kézai és a magyar krónikák. *Kolozsvári–szegedi értekezések a magyar művelődéstörténelem köréből*. 28. szám. Szeged.
- FODOR, I. (2004): *Az uráli népek őshazája és őstörténete*. Budapest.
- FODOR, I. (2010a): Történelmünk kezdetei. (I. Néppé válás és néptörténet, II. Magyar őstörténet – eurázsiai őstörténet). *Vasi Szemle* 64 (1): 3–30.
- FODOR, I. (2010b): A hun–magyar rokonság elmélete. Pp. 165–168. In LŐRINC, L. (szerk.): *Egyezünk ki a múlttal! Műhelybeszélgetések történelmi mítoszainkról, tévhiteinkről*. Budapest.
- HAJDÚ, P. (1973): *Bevezetés az uráli nyelvtudományba*. Budapest.
- HALMÁGYI, M. (2014): *Középkori eredetmondák*. Gondolatok magunkról és másokról. Jegyzet. Szeged.
- HANTHY, K. (2018): Mik vagyunk? *magyaridok.hu*.
- HEGEDŰS, J. (1998a): Rendhagyó magyar nyelvhasználat-történet. (I. rész.) *Magyar nyelv* 94 (3): 283–292.
- HEGEDŰS, J. (1998b): Rendhagyó magyar nyelvhasználat-történet. (II. rész.) *Magyar nyelv* 94 (4): 385–398.
- HEGEDŰS, J. (2003): *Hiedelem és valóság*. Külföldi és hazai nézetek a magyar nyelv rokonságáról. Budapest.
- HÓMAN, B. (1925): *A magyar hún-hagyomány és hún-monda*. Budapest.

- HONTI, L. (2001): Hol és milyen uráli/finnugor „ősnyelvet” beszéltek távoli eleink? (Hipotézisek és téveszmék az uráli nyelvtudományban.) *Magyar Nyelvjárások* 39: 13–32.
- HONTI, L. (2004): Mítoszok a magyar nyelv eredete körül. *Nyelvtudományi Közlemények* 101: 137–151.
- HONTI, L. (2006): Anyanyelvünk őstörténete – nemzeti tudatunk. *Folia Uralica Debreceniensia* 13: 167–175.
- HONTI, L. (főszerk.) (2010): *A nyelvrokonságról. Az török, sumer és egyéb áfium ellen való orvosság.* Budapest.
- HORVÁTH, Cs.-B. (2019a): Reconsidering the geographic origins based on the synthesis of archaeological and linguistic evidence and the newest results in genetics – A Finno-Scythian hypothesis. *Asia Pacific Journal of Advanced Business and Social Sciences* 5 (2): 41–70.
- HORVÁTH, Cs.-B. (2019b): Finnugor és szkíta eredet – egy és ugyanaz? *International Relations Quarterly* 10 (3–4): 1–9.
- JUHÁSZ, P. (2019): *Anonymus: fikció és realitás.* Az Álmos-ág honfoglalása. [Szege.]
- KÁLTI, M. in GERÉB, L. (1993): Képes Krónika a magyarok régi és legújabb tetteiről, eredetükről és növekedésükről, diadalaikról és bátorságukról. In TÁRJÁN, T. (szerk.): *Heti Klasszikusok.* Budapest.
- KERESZTES, L. és CSÚCS, S. (2006): A magyar nyelv eredete. *Folia Uralica Debreceniensia* 13: 139–148.
- KÉZAI, S. in SZABÓ, K. (1862): *Kézai Simon mester Magyar krónikája.* Pest.
- KLIMA, L. (1991): A magyar szókészlet finnugor elemei és az őstörténet. Pp. 362–368. In HAJDÚ, M. és KISS, J. (szerk.): *Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára.* Budapest.
- KLIMA, L. (2001): Őshazáink, vándorlásaink. Pp. 27–34. In CSEPREGI, M. (szerk.): *Finnugor kalauz.* Budapest.
- KLIMA, L. (2018): Magyar őstörténet – honnan hová? *tudomany.hu.*
- KLIMA, L. (2020): Freud, a finnugorok és még valami más. *Élet és irodalom.* Publicisztika, LXIV. évfolyam, 41. szám, 2020. október 9.
- KRISTÓF, Z. (2011): Honalapító őseink genetikai öröksége. *Kapu* 24 (11–12): 38–40.
- KRISTÓF, Z. (2012): Rokonaink az ázsiai szkíták. *Kapu* 25 (1): 35–37.
- MARÁCZ, L. (2004): Őstörténetünk és nyelvünk erőszakos finnesítése ellen. *Kapu* 17 (2): 35–37.

- NÉMETH, GY. (szerk.) (1940): *Attila és hunjai*. Budapest.
- NEPARÁCZKI, E. (2017): *A honfoglalók genetikai származásának és rokonsági viszonyainak vizsgálata archeogenetikai módszerekkel*. Ph.D. értekezés. Biológia Doktori Iskola. Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar. Genetikai Tanszék. [Szeged.]
- NEPARÁCZKI, E., MARÓTI, Z., KALMÁR, T., KOCSY, K., MAÁR, K., BIHARI, P., NAGY, I., FÓTHI, E., PAP, I., KUSTÁR, Á., PÁLFI, GY., RASKÓ, I., ZINK, A. and TÖRÖK, T. (2018): Mitogenomic data indicate admixture components of Central-Inner Asian and Srubnaya origin in the conquering Hungarians. *PLoS ONE* 13 (10): e0205920.
- PUSZTAY, J. (2010a): A magyar nyelv eredetéről. *Vasi szemle* 64 (1): 114–128.
- PUSZTAY, J. (2010b): *Az „ugor–török háború” után*. Budapest.
- RÉDEI, K. (1998): *Őstörténetünk kérdései*. A nyelvészeti dilettantizmus kritikája. Budapest.
- REJTŐ, J. (1969): Egy bolond száz bajt csinál. *Albatrosz könyvek* 858. Budapest.
- ROMSICS, I. (2014): A magyarok őstörténetéről. Bizonyosságok, hipotézisek, hiadelmek. *Magyar Tudomány* 2014. május: 514–561.
- RÓNA-TAS, A. (1978): *A nyelvrokonság*. Budapest.
- RÓNA-TAS, A. (1991): Nyelvtörténet és őstörténet. Pp. 65–71. In KINCSES NAGY, É. (szerk.): *Őstörténet és nemzettudat 1919–1931. Magyar Őstörténeti Könyvtár* 1. Szeged.
- SEBESTYÉN, GY. (1904): *A magyar honfoglalás mondái*. Első kötet. Budapest.
- SEBESTYÉN, GY. (1905): *A magyar honfoglalás mondái*. Második kötet. Budapest.
- SIMON, G. (2009): *Báránybőrben*. A nyílt agressziótól a manipulációig. Budapest.
- SINOR, D. (1988): *The Uralic Languages*. Description, History and Foreign Influences. Leiden.
- SZÁSZ, B. (1943): *A hunok története*. Attila nagykirály. Bartha Miklós Társaság magyar történeti szakosztályának kiadványai. v. Budapest.
- SZILÁGYI, N. S. (1999): A szent mókusz, avagy a módszer buktatói. Pp. 345–365. In POZSGAI, P. (szerk.): *Tűzcsiholó*. Írások a 90 éves Lükő Gábor tiszteletére. Táton, Budapest.
- TÉLFY, J. (1863): *Magyarok őstörténete*. Görög források a scythák történetéhez. Pest.
- THÚRY, J. (1884a): Az ugor–magyar theoria. *Egyetemes philologiai közlöny* 8 (2): 131–158.

- THÚRY, J. (1884*b*): Az ugor–magyar theoria. (Folytatás.) *Egyetemes philologiai közlöny* 8 (3–4): 295–311.
- THÚRY, J. (1884*c*): Az ugor–magyar theoria. (Vége.) *Egyetemes philologiai közlöny* 8 (5): 416–440.
- THÚRY, J. (1897*a*): Krónikáink és a nemzeti hagyomány. *Irodalomtörténeti közlemények* 7 (3): 275–296.
- THÚRY, J. (1897*b*): Krónikáink és a nemzeti hagyomány. (Befejező közlemény.) *Irodalomtörténeti közlemények* 7 (4): 398–423.
- UNGVÁRY, J. (2010): Anonymus kora és középkori latin szótárunk. *Acta Papensia* 10 (1–2): 65–98.
- VÁMBÉRY, Á. (1895): *A magyarság keletkezése és gyarapodása*. Budapest.
- VÁSÁRY, I. (2014): A „megalkotott hagyomány” – szittyák és hunok. *Magyar Tudomány* 2014. május: 566–571.
- WIK, K. (2008): *Az európai népek eredete*. Budapest.